

ЧЕТВЪРТО ОТДЕЛЕНИЕ

ДЕЛО ВЕЛЪО ВЕЛЕВ срещу БЪЛГАРИЯ

(Жалба № 16032/07)

РЕШЕНИЕ

СТРАСБУРГ

27 май 2014 г.

ОКОНЧАТЕЛНО

27/08/2014 г.

Това решение е станало окончателно съгласно чл. 44, § 2 от Конвенцията. То може да бъде предмет на редакторска преработка.

По делото на Вельо Велев срещу България,

Европейският съд по правата на човека (Четвърто отделение), заседаващ в състав:

Инета Зимеле (Ineta Ziemele), *Председател*,

Пейви Хирвеле (Päivi Hirvelä),

Леди Бианку (Ledi Bianku),

Нона Цоцория (Nona Tsotsoria),

Здравка Калайджиева,

Пол Махони (Paul Mahoney),

Фарис Вехабович (Faris Vehabović), *съдии*,

и Франсоаз Еленс-Пасос (Françoise Elens-Passos), *Секретар на отделението*,

След закрито заседание, проведено на 6 май 2014 г.,

Постановява следната присъда, приета на същата дата:

ПРОЦЕДУРАТА

1. Делото е образувано по жалба (№ 16032/07) срещу Република България, подадена в Съда на основание чл. 34 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи ("Конвенцията") от българския гражданин г-н Вельо Николаев Велев ("жалбоподател"), на 5 март 2007 г.

2. Жалбоподателят се представлява от г-жа Е. Сярова - адвокат, практикуващ в Стара Загора. Българското правителство ("Правителството") се представлява от своя правителствен агент г-жа М. Коцева от Министерството на правосъдието.

3. Жалбоподателят твърди, че не му е позволено да продължи образованието си, докато е в Старозагорския затвор в нарушение на чл. 2 от Протокол № 1, както и че той е бил третиран като "рецидивист" преди окончателна присъда по неговото дело да бъде произнесена в нарушение на чл. 6, § 2 от Конвенцията.

4. На 14 декември 2010 г. на Правителството е съобщено за жалбата.

ФАКТИТЕ**I. ОБСТОЯТЕЛСТВАТА ПО ДЕЛОТО**

5. Жалбоподателят е роден през 1977 г. и живее в Стара Загора. През 2003 г. той е осъден за измама и излежава присъда лишаване от свобода в затвора в Стара Загора от 11 февруари 2003 г. до 9 август 2004 г. На 1

октомври 2004 г. е арестуван по подозрение за незаконно притежание на огнестрелно оръжие. В периода от 29 ноември 2004 г. до 20 април 2007 г., той е с мярка за неотклонение задържане под стража в затвора в Стара Загора, където твърди, че е държан заедно с затворници - "рецидивисти" (виж параграф 20 по-долу).

б. Тъй като няма завършено средно образование, жалбоподателят заявява желанието си да посещава училището, функциониращо в затвора в Стара Загора. През август 2005 г. подава писмено искане до началника на Старозагорския затвор с молба да бъде записан в училището за учебната 2005/06 година. Жалбоподателят не получава отговор преди началото на учебната година на 15 септември 2005 г., така че той отново пише на началника на 29 септември 2005 г., както и на Министерството на образованието и на Прокуратурата (в България прокурорът е органът, компетентен да осъществява надзор върху законосъобразността на изпълнението на предварителното задържане и на изтърпяването на наказанието лишаване от свобода). Жалбоподателят получава писмо от Прокуратурата от 6 октомври 2005 г., в което се заявява, че администрацията на затвора е взела предвид възможността за обучение на жалбоподателя, с оглед предишната му присъда. Прокурорът посочва също така, че твърдението на жалбоподателя, относно отказ на достъпа до образование, не е потвърдено. Жалбоподателят получава отговор и от Министерството на образованието от 24 октомври 2005 г. В писмото се посочва, че лицата, лишени от свобода, имат право да продължат образованието си в затвора, като не се прави изрична препратка към лица с мярка за неотклонение задържане под стража.

7. В същото време, на 19 октомври 2005 г. жалбоподателят изпраща нова молба до началника на затвора, Министерството на образованието и до Апелативния прокурор. На 26 октомври 2005 г. жалбоподателят подава нова молба до началника на затвора, молейки да бъде записан в училището към затвора за 2005/06 учебна година. Позовавайки се на писмото от 24 октомври 2005 г., жалбоподателят твърди, че Министерството на образованието признава правото му на достъп до образование в затвора.

На 7 декември 2005 г. той получава отговор, подписан от директора на Дирекция "Изпълнение на наказанията" към Министерството на правосъдието, с което искането му се отхвърля. В писмото се посочва наред с другото, че:

“Установено е, че [жалбоподателят] все още няма влязла в сила присъда. След като бъде осъден, той трябва да бъде прехвърлен в затвора за рецидивисти.

Включването на рецидивисти в учебните и работните програми в затвор за нерацидивисти би довело до нарушение на изискването, че различните категории затворници трябва да бъдат държани отделно и да участват в отделни програми за превъзпитание ...”

8. На 21 декември 2005 г. жалбоподателят обжалва отказа да бъде записан в училището, като твърди, че при липсата на втора присъда за лишаване от свобода, той не може да бъде третиран като "рецидивист". В писмените си изявления се позовава изрично на правото на образование съгласно чл. 53 от Конституцията и чл. 2 от Протокол № 1 към Конвенцията, както и чл. 77 от Минималните стандартни правила на ООН за отношението към лицата, лишени от свобода, които предвиждат наред с другото, че "трябва да се вземат мерки за понататъшното образование на всички лица, лишени от свобода, които могат да се възползват от това". По мнение на жалбоподателя, Законът за изпълнение на наказанията от 1969 г. (виж параграфи 15-19 по-долу) задължава властите да осигуряват еднакъв достъп до образование както на лица, задържани под стража, така и на лица, лишени от свобода с влязла в сила присъда. Отказът не преследва легитимна цел и е в противоречие със Закона за образованието и Конвенцията на ООН срещу дискриминацията в образованието (публикувана в ДВ от 1963 г.). По време на съдебното заседание той посочва, че на други лица в неговото положение им се позволява да учат и че затворническите власти не са посочили никакво правно основание за отказа си. Началникът на затвора признава, че по-рано е съществувала практика да се предоставя достъп до училището, но тази практика е преустановена поради опасения за влиянието на "рецидивистите" върху "нерецидивистите". Достъпът на жалбоподателя е отказан, тъй като той следва да се третира като "рецидивист" по смисъла на Закона за изпълнение на наказанията от 1969 г. (виж параграф 20 по-долу) и не може да посещава училището, защото това би довело до контакт с нерецидивисти.

9. С решение от 24 март 2006 г., Окръжен съд - Стара Загора уважава жалбата на жалбоподателя и задължава началника на затвора да го включи в образователната програма. Той установява по-специално, че отказът на началника на затвора се основава на предположението, че жалбоподателят е "рецидивист" и че доколкото затворът в Стара Загора е затвор за "нерецидивисти", е задължение на администрацията на затвора да го изключи от програми с участието на други лица, лишени от свобода, повечето от които са "нерецидивисти". Съдът приема, че жалбоподателят не може да се счита за "рецидивист", съгласно определението в чл. 158 от Закона за изпълнение на наказанията, защото, въпреки че има предишна присъда лишаване от свобода, текущото производство срещу него все още е висящо и той не е признат за виновен и осъден за втори път. Следователно спрямо него е неприложимо правилото за режима на разделение на лишените от свобода на "рецидивисти" и "нерецидивисти".

10. Началникът на затвора обжалва това решение. Той твърди, че в съответствие с принципа за диференцирано третиране на различните

категории лица, лишени от свобода, жалбоподателят е бил настанен в групата на лицата с мярка за неотклонение задържане под стража, които в случай на осъдителна присъда, ще попадат в категорията на "рецидивистите". Нещо повече, Старозагорския затвор е затвор за "нерецидивисти" и настаняването на лица, третирани като "рецидивисти", включително в предварителния арест, е изключение.

11. Преди разглеждането на жалбата, на 09 август 2006 г. жалбоподателят подава молба до началника на затвора за записване в училището в затвора за новата учебна година, която започва на 15 септември 2006 г. Тъй като той не получава отговор на молбата си, на 21 септември 2006 г. подава подобна молба до Дирекция "Изпълнение на наказанията" към Министерството на правосъдието.

12. На 26 септември 2006 г. Върховният административен съд постановява окончателно решение по отношение на оплакването на жалбоподателя за изключването му от програмата на училището. Пред Върховния административен съд, прокурорът (който взема участие във всички производства на Върховния съд) е на позиция, че решението на Окръжен съд Стара Загора е правилно и че жалбата на началника на затвора трябва да се отхвърли. Прокурорът изразява становището, че основанията за касационната жалба са неясни и се основават на неправилно тълкуване на приложимото право в противоречие с правилното тълкуване, дадено от първоинстанционния съд при обжалване на решението. В решението си Върховния съд отбелязва, че преди измененията от 2002 г., Законът за изпълнение на наказанията налага задължително образование на всички лица, лишени от свобода, под 40-годишна възраст. Настоящата разпоредба предвижда задължително обучение само за лица под 16-годишна възраст; за тези, на възраст 16 и повече години, държавата има задължението да направи образованието достъпно за лишените от свобода лица, които имат желание за това. Въпреки това лишените от свобода лица по силата на националното законодателство, имат право на достъп до образование само когато са осъдени на една или повече години лишаване от свобода, за да се гарантира, че ще имат възможността да завършат учебната година (вижте параграфи 15-19 по-долу). Върховният съд постановява, че:

“Правото на образование (независимо дали задължително или доброволно) се предвижда и регламентира от законодателството на Република България единствено по отношение на лицата, лишени от свобода в резултат на влязла в сила присъда (лишаване от свобода) и не се отнася за тези, лишени от свобода в съответствие с мярка за неотклонение (задържане под стража)”.

От това следва, че въпросът дали затворническите власти незаконно определят жалбоподателя за "рецидивист", е без значение.

13. Позовавайки се на това решение, на 6 ноември 2006 г. Дирекция "Изпълнение на наказанията" отговаря на исканията на жалбоподателя

от 9 август и 21 септември 2006 г., като го информира, че няма да бъде записан за учебната 2006/07 година в училището в затвора.

14. Впоследствие, жалбоподателят е осъден на лишаване от свобода за незаконно притежание на огнестрелно оръжие. Той е изведен от затвора в Стара Загора на 20 април 2007 г. и е преместен в затвора в Пазарджик, за да излежи присъдата си. Правителството информира Съда, че жалбоподателят не е подал никакви молби за участие в образователни дейности, докато е пребивавал в този затвор. Въпреки това, в становището си до Съда, жалбоподателят посочва, че той не е подал молба, тъй като в затвора в Пазарджик не е имало училище. В допълнение, той изпраща на Съда документи, които показват, че най-малко едно лице, лишено от свобода и определено като "рецидивист", е участвало успешно в образователната програма в затвора в Стара Загора. Жалбоподателят е освободен от затвора в Пазарджик на 27 юли 2008 г.

II. ПРИЛОЖИМО ВЪТРЕШНО ПРАВО

A. Достъп до образование за лица, лишени от свобода

15. По време на въпросния период, достъпът до образование на лицата, лишени от свобода, се урежда от Закона за изпълнение на наказанията от 1969 г. (в сила до юни 2009 г. "Законът от 1969 г."); Правилникът за прилагане на Закона от 1969; Наредба № 2 от 19 април 1999 г. за положението на обвиняемите и подсъдимите с мярка за неотклонение задържане под стража (в сила до 2007 г., "Наредбата"); Закона за народната просвета от 1991 г. ("Закон от 1991 г."); и Правилника за прилагане на Закона от 1991 г. Следва да се отбележи, че преди 2002 г. статутът на мярката за неотклонение задържане под стража е регламентиран с наредби, издавани от министъра на правосъдието. През 2002 г. тези наредби са включени в Закона от 1969. Оказва се, че наредбата продължава да бъде в сила до 2006 г., когато нормативните актове по прилагането на Закона от 1969 са допълнени с разпоредби, регламентиращи по-подробно статута на мярката за неотклонение задържане под стража.

16. Преди 2002 г. образованието в местата за лишаване от свобода е задължително за затворници под 40-годишна възраст (чл. 39 (1) от Закона от 1969), но само в случай, че са били осъдени на лишаване от свобода за една или повече години (чл. 47 (1) от Правилника за прилагане на Закона от 1969). Чл. 39 (1) от 1969 е отменен през 2002 г., но разпоредбите в правилниците за прилагане остават в сила.

17. Съответните разпоредби предвиждат три различни режима на достъп до образование. Първо, лица, лишени от свобода, на възраст между 14 и 18 години, настанени в "поправителни домове", а не в

затвори, имат право да посещават учебните занятия. Образованието е задължително за лица, лишени от свобода, на възраст 16 години или по-малко (вижте чл. 39 (3) от Закона от 1969 г. и чл. 7 (1) от Закона от 1991 г.). По-възрастните лица, лишени от свобода, имат право да поискат включване в образователните програми и администрацията на затвора е длъжна да им го предостави (раздел 39 (4) от Закона от 1969 г. и чл. 75 (1) от Правилника за прилагане на Закона от 1969). Към момента на приемането в институцията, затворническите власти са били длъжни да направят оценка на индивидуалните нужди на затворника по отношение на образованието му (чл. 66а (1) (3) от Закона от 1969). Затворници, които са ангажирани в образователни дейности и не работят, имат право на приспадане на времето, прекарано в училище, от общата продължителност на присъдата им въз основа на същите разпоредби, които са в сила за работните дни (чл. 103 (4) от Закона от 1969 г.).

18. Чл. 128 от Закона от 1969 г. предвижда, че при липсата на други разпоредби разпоредбите на Закона от 1969 година относно осъдени лица са приложими и за лица, задържани под стража. Подобна разпоредба се съдържа в правилника за прилагането на Закона от 1969 г. (част 168).

19. В наскоро приетия Закон за изпълнение на наказанията и задържането под стража 2009 г. ("Закона от 2009 г.") се съдържат подобни разпоредби. В него се уточнява, че включването в образователните програми на осъдени лица, лишени от свобода под 16-годишна възраст е задължително (чл. 162 (1) от Закона за 2009 г.). Администрацията може да предвиди образователни програми за лицата, лишени от свобода, над тази възраст (чл. 162 (2)). Включването на лица с мярка за неотклонение задържане под стража в учебните програми се "насърчава" (чл. 257 (2)). И накрая, времето, прекарано в училище, следва да бъде приспаданото от общата продължителност на присъдата въз основа на същите разпоредби, които са в сила за работните дни (чл. 178 (4)).

Б. Рецидивисти

20. Към процесния момент, чл. 158 (1) от Закона от 1969 г. определя, че "рецидивисти" означава:

“(а) лица, които са осъждани два или повече пъти на лишаване от свобода за умишлени престъпления, за които не следва да се определя общо наказание ..., ако те действително са изтърпявали наказание лишаване от свобода;

(б) лица, които са осъждани за престъпление, представляващо опасен рецидив.”

Раздел 12 от Закона от 1969 г. изисква "рецидивистите" да излежават присъдите си в отделни институции. Чл. 8а (3), предвижда, че "превъзпитателните дейности по отношение на различните категории

лица, лишени от свобода [биха] се извършват отделно". "Рецидивисти" по смисъла на този закон могат да бъдат прехвърлени в други места за лишаване от свобода само в изключителни случаи, ако те са се поправили и няма опасност това да повлияе негативно на други лица, лишени от свобода (чл. 12 (2) от Закона от 1969 г.). Лица с мярка за неотклонение задържане под стража, които преди това са били осъдени на лишаване от свобода и не са реабилитирани, се настаняват отделно от другите лишени от свобода лица (чл. 130б (1) (5) от Закона от 1969 г.). Законът от 2009 г. съдържа подобни разпоредби.

II. ПРИЛОЖИМИ ДОКУМЕНТИ НА СЪВЕТА НА ЕВРОПА

A. Европейски правила за затворите

21. Европейските правила за затворите са препоръки на Комитета на министрите към държавите-членки на Съвета на Европа по отношение на минималните стандарти, които се прилагат в затворите. Държавите се насърчават в своето законодателство и политики да се ръководят от правилата и да осигуряват широко разпространение на Правилата до своите съдебни власти, служителите на местата за лишаване от свобода и самите лишени от свобода.

1. Препоръка № 87 (3) за Европейските правила за затворите

22. Европейските правила за затворите от 1987 са приети от Комитета на министрите на Съвета на Европа на 12 февруари 1987 година. Те съдържат следните разпоредби, *inter alia*, по отношение на лица, чиито дела все още не са разгледани от съда:

“11.1. При разпределянето на затворниците по различни институции или режими, следва да се отчита техният съдебен и правен статут (обвиняемо и подсъдимно или осъдено лице, осъдено за пръв път лице или рецидивист, с кратка или с по -дълга присъда), изискванията на тяхното специализирано третиране, здравните им нужди, пола и възрастта им.

...

3. По принцип, неосъдените затворници трябва да се държат отделно от осъдените, освен ако те не се съгласят да бъдат настанени заедно или да се включат в организирани дейности, от които имат полза.

...

91. Без да се засягат правните норми относно защита на индивидуалната свобода или процедурата, предвидена за неосъдени затворници, тези затворници, смятани за невинни до доказване на противното, следва да се ползват от възможните преимущества по правило 90 и да бъдат третирани без други ограничения, освен тези, необходими за наказателния процес и сигурността на мястото за лишаване от свобода.

...

96. На неосъдените затворници се предлага, ако е възможно, възможност да работят, но от тях не се изисква да работят. Тези, които изберат да работят, ще получават заплащане като на другите затворници. Когато съществува възможност за образование и професионално обучение, неосъдените затворници ще бъдат поощрявани да се възползват от тези възможности."

2. Препоръка № (89) 12 относно образованието в затворите

23 На 13 октомври 1989 г. Комитета на министрите прие препоръка за образованието в затворите. В преамбюла се, посочва че:

“Имайки предвид, че правото на образование е фундаментално;

Отчитайки важността на образованието за развитието на личността и обществото;

Съобразявайки в частност, че голямата част от затворниците имат много малък успешен образователен опит и поради това имат големи образователни дефицити;

Отчитайки, че образованието в затворите спомага за хуманизиране на затворниците и за подобряване на положението им по време на изтърпяване на присъдата;

Разглеждайки образованието в затвори като важен способ, който съдейства за завръщането на затворниците в обществото;

Оценявайки, че практическото прилагане на някои права или мерки, в съответствие с настоящите препоръки, могат да оправдаят някои различия между осъдените затворници и подсъдимите, поставени в условията на лишаване от свобода;

Отчитайки Препоръка № R (87) 3 от Европейските правила за затворите и Препоръка № R (81) 17 за политиката в образованието на възрастни ".

Препоръката продължава, както следва, *наред с другото*:

1. Всички затворници имат достъп до образование, което включва наличието на учебни помещения, учебни предмети, професионално образование и обучение, творчески и културни дейности, физическо обучение и спортове, материална база за социално обучение и библиотеки; ...

4. Всички ангажирани в администрацията и управлението на системата на затворите би трябвало да улесняват и подпомагат образованието колкото е възможно повече; ...

6. Би трябвало да се полагат усилия за насърчаване на затворниците да вземат активно участие във всички аспекти на образованието; ...

17. Би трябвало да се осигурят финансови средства, оборудване и преподавателски персонал, необходими да се даде възможност на затворниците да получат подходящо образование. "

3. Препоръка R (2006) 2 относно Европейските правила за затворите

24. На 11 януари 2006 г. на Комитета на министрите на Съвета на Европа приема нова версия на Европейските правила за затворите, като отбелязва, че през 1987 г. Правилата "са се нуждаели от съществена редакция и осъвременяване, за да отговарят на насоките на развитие, настъпили в наказателната политика, практиката при изпълнение на наказанията и цялостното управление на затворите в Европа". Правилата от 2006 г. съдържат следните основни принципи:

"Основни принципи

1. Човешките права на всички лишени от свобода трябва да се уважават.
2. Лишените от свобода запазват всички права, които не са им законно отнети с осъдително решение или с постановена мярка за неотклонение.
3. Ограниченията, налагани на лишените от свобода, не бива да превишават минимално необходимите, а трябва да съответстват на законната цел, за която са наложени.
4. Условиата в затворите, които са в нарушение на човешките права на затворниците, не могат да бъдат оправдавани с липса на ресурси.
5. Животът в затвора трябва максимално да се доближава до положителните аспекти на живота в обществото.
6. Лишаването от свобода трябва да се управлява по такъв начин, че да улеснява реинтегрирането на лишените от свобода в едно свободно общество. ...

Обхват и приложение

...

10.2 По принцип лицата, които са с постановена от съдебен орган мярка за неотклонение или са лишени от свобода в следствие на осъдителна присъда, се настаняват само в затвори, т.е. на места за лишаване от свобода, предназначени само за лица от тези две категории.

Разпределяне и настаняване

...

18.8 При вземането на решения за настаняването на затворниците в определени затвори или определени отделения на затвора се отчита нуждата да се настаняват:

- а. неосъдените затворници отделно от осъдените;
- б. затворниците от мъжки пол отделно от затворниците от женски пол; и
- в. по-младите от по-възрастните затворници.

18.9 В изискванията за разделно настаняване, посочени в параграф 8, се допускат изключения с оглед на участието на затворниците в организирани общи дейности, но тези групи задължително трябва да бъдат разделени при нощуването им, стига те да не желаят да бъдат настанени заедно и администрацията на затвора да прецени, че това ще е в интерес на всички засегнати затворници.

...

Образование

28.1 Всеки затвор трябва да търси възможност да предоставя достъп до образователни програми за всички затворници, като тези програми да са колкото се може по-всестранно насочени и да отговарят на индивидуалните нужди на затворниците, вземайки предвид техните желания.

28.2 Предимство се дава на затворници, които имат нужда да развият умения за четене и смятане и които нямат основно или професионално образование.

28.3 Трябва да се обръща особено внимание на образованието на младите затворници и затворниците със специални нужди.

28.4 Образованието не бива да има по-нисък статут в затворническия режим от полагания труд и затворниците не трябва да се ощетяват финансово или по друг начин за това, че отделят време за образование.

28.5 Всяко място за лишаване от свобода следва да разполага с библиотека, достъпна за всички затворници и снабдена с богат асортимент от развлекателни и образователни ресурси, книги и други средства.

28.6 Доколкото е възможно, затворническата библиотека се сформира в сътрудничество с местните библиотечни служби.

28.7 Доколкото това е възможно, образованието на затворниците трябва:

а. да бъде интегрирано със системата на държавата за общо образование и професионално обучение, така че след освобождаването им да продължат образованието и професионалното си обучение без затруднения; и

б. да се провежда под надзора на външни образователни институции.

...

Неосъдени затворници

Подход към неосъдените затворници

95.1 Режимът на неосъдените затворници не бива да се влияе от възможността за бъдещо осъждане за престъпно деяние.

95.2 Правилата в тази част предоставят допълнителни гаранции за неосъдените затворници.

95.3 При третирането на неосъдените затворници администрацията на затвора трябва да се ръководи от правилата, прилагани към всички затворници, като позволява на неосъдените затворници да участват в различни дейности, постановени в настоящите правила.

...

Достъп до режима на осъдените затворници

101. Ако неосъден затворник поиска да му бъде разрешено да спазва режима на осъдените затворници, администрацията на затвора трябва да направи всичко възможно да удовлетвори искането му.”

ЗАКОНЪТ

I. ДОПУСТИМОСТ

25. Съдът отбелязва, че жалбата не е явно необоснована по смисъла на чл. 35, § 3 (а) от Конвенцията. Той отбелязва още, че тя не е недопустима на други основания. Ето защо жалбата следва да бъде обявена за допустима.

II. ОСНОВАТЕЛНОСТ

A. Нарушение на чл. 2 от Протокол № 1 към Конвенцията

26. Жалбоподателят повдига оплакване, че му е отказан достъп до училището в затвора в Стара Загора, в нарушение на чл. 13 от Конвенцията и чл. 2 от Протокол № 1 към Конвенцията. Съдът счита, че това оплакване следва да се разглежда в светлината на чл. 2 от Протокол № 1, който гласи следното:

"Никой не може да бъде лишен от правото на образование. При изпълнението на функциите, поети от нея в областта на образованието и преподаването, държавата зачита правото на родителите да осигуряват на своите деца образование и преподаване в съответствие със своите религиозни и философски убеждения."

1. Аргументи на страните

27. Жалбоподателят твърди, че националното законодателство не забранява изрично участието на лица, задържани под стража, в образователната програма на затвора и че следователно е трябвало да бъде третиран по същия начин, както осъдените затворници и да му се позволи достъп до образование. По-специално, според него, разпоредбите относно достъпа до образование на осъдени затворници трябва да бъдат прилагани за всички лица, лишени от свобода. Според твърдението му, местните власти тълкуват съответните разпоредби погрешно и като резултат го третират по дискриминационен начин; ограничават правата му повече от необходимото за целите на неговото задържане; и автоматично и произволно го лишават от правото му на образование.

28. Жалбоподателят също възразява срещу мотива, изтъкнат от затворническите власти и от правителството в неговото становище, а именно, че като лице, което вероятно ще бъде осъдено като "рецидивист" е оправдано да го изключат от училището в интерес на "нерецидивистите", които го посещават. Той посочва, че по време на периода, в който той е задържан в Стара Загора е имало осъдени лица,

лишени от свобода, класифицирани като "рецидивисти", които са посещавали училището в затвора. Според твърдението му, това показва, че принципът на отделяне на "рецидивистите" от другите лишени от свобода не е спазван. Освен това жалбоподателят възразява, че е нелогично да го изключат от училище с мотива, че, като лишен от свобода без постановена все още присъда, има вероятност бъде оправдан и ще трябва да напусне преди края на учебната година. В неговия случай, той излежава почти две пълни учебни години в периода на предварително задържане в затвора Стара Загора. Ако затворническите власти са имали някакви съмнения относно продължителността на задържането му под стража, те биха могли да отправят запитвания към Прокуратурата. Жалбоподателят твърди, че, докато не бъде осъден, той се ползва от презумпцията за невинност и не е трябвало да му се откаже правото на образование в този период. След като получава присъда и е преместен в затвора Пазарджик, той не може да продължи образованието си, тъй като в този затвор няма училище.

29. Правителството твърди, в съответствие с практиката на Съда, че националните власти регулират и планират учебните заведения в държавата. Решението на затворническите власти да изключат жалбоподателя от програмата на училището в затвора е разумно, като се има предвид необходимостта да се прилагат различни условия и стандарти по отношение на различните категории затворници. Задържането на жалбоподателя в затвора в Стара Загора - затвор от открит тип, предназначен предимно за лишени от свобода "нерецидивисти", е изключение и по това време не е ясно колко време той е щял да продължи да бъде задържан там. Първо, Правителството твърди, че като лице с мярка за неотклонение задържане под стража, не е уместно жалбоподателят да посещава училището заедно с вече осъдени затворници. Освен това, съгласно разпоредбите на Закона за изпълнение на наказанията, който е бил приложен към момента, на лицата с мярка за неотклонение задържане под стража не се разрешава да се записват в училището на затвора, освен ако не е сигурно, че те ще останат в затвора в продължение на най-малко една учебна година. На второ място е целесъобразно правилата за "рецидивисти" да бъдат приложени към него като лице с мярка за неотклонение задържане под стража, което рискува да бъде осъдено и класифицирано като "рецидивист" (вижте параграф 20 по-горе). Ако това не е така, затворническите власти не биха били в състояние напълно да предпазят лицата, лишени от свобода, които са "нерецидивисти", от контакт с "рецидивисти". В допълнение, по-либералното отношение към правилата, приложими към "рецидивисти", ще намали възпиращия ефект на лишаването от свобода. Ако ищецът впоследствие бъде оправдан, той веднага би бил освободен и изключването му от плана за

образование към училището на затвора няма да го засегне. Накрая, Правителството изтъква, че след преместването му в затвора в Пазарджик, жалбоподателят не е изявил желание да вземе участие в образователните дейности там.

2. Преценка на Съда

(а) Общи принципи

30. Съдът започва с подчертаване, че лишените от свобода като цяло продължават да се ползват от всички основни права и свободи, гарантирани от Конвенцията, освен с оглед правото на свобода, където законно наложеното задържане изрично попада в приложното поле на чл. 5 от Конвенцията. Например, затворниците не могат да бъдат малтретирани, подложени на нечовешко или унизително наказание или условия, които противоречат на чл. 3 от Конвенцията; те продължават да се ползват от правото на зачитане на семейния живот, правото на свобода на изразяване, правото да практикуват религията си, правото на ефективен достъп до адвокат или до съда за целите на чл. 6, правото на неприкосновеност на кореспонденцията и правото за встъпване в брак. Всякакви ограничения на тези права трябва да бъдат оправдани, въпреки че това може да бъде обосновано от съображенията за сигурност, по-специално за предотвратяване на престъпления и безредици, които неизбежно произтичат от обстоятелствата по лишаване от свобода (виж *Хърст срещу Обединеното кралство* (№ 2) [GC], № 74025/01, § 69, ЕСПЧ 2005-IX, както и делата, цитирани там; виж също *Шуммер (Stummer) срещу Австрия* [GC], № 37452/02, § 99, ЕСПЧ 2011). В присъдата по делото *Хърст*, цитирано по-горе, § 70, Съдът допълва, че "... няма съмнение, че един затворник губи своите права по Конвенцията единствено поради статута му на лице, задържано в изпълнение на присъда". Този принцип се отнася *още повече* по отношение на лице, каквото е жалбоподателят по време на въпросния период, което не е осъдено и което, следователно трябва да се счита за невинно (вижте например, *Ладуна (Laduna) срещу Словакия*, № 31827 / 02, §§ 64 и 67, ЕСПЧ 2011).

31. Що се отнася до правото на образование, доколкото чл. 2 от Протокол № 1 не може да се тълкува като задължение на договарящата държава да създаде или да субсидира конкретни учебни заведения, но всяка държава, която вече го е направила, ще бъде задължена да осигури ефективен достъп до тях. Казано по друг начин, достъпът до образователни институции, съществуващи по това време е неотменна част от правото, предвидено в първото изречение на чл. 2 от Протокол № 1 (виж дело "*във връзка с определени аспекти на законите за използването на езици в образованието в Белгия*", решение от 23 юли 1968 г., серия А, № 6, §§ 3-4; *Пономарьови срещу България*, № 5335/05,

§ 49, ЕСПЧ 2011; и *Катан и други срещу Република Молдова и Русия* [GC], бр. 43370/04, 8252/05 и 18454/06, § 137, ЕСПЧ 2012 г. (извадки)). Тази разпоредба се прилага за начални, средни и по-високи нива на образование (вижте *Лейла Шахин (Leyla Şahin) срещу Турция* [GC], №. 44774/98, §§ 134 и 136, ЕСПЧ 2005-XI).

32. Съдът обаче признава, че, независимо от неговата важност, правото на образование не е абсолютно и може да бъде обект на ограничения. При условие, че няма вреда за същината на правото, тези ограничения са разрешени по подразбиране, тъй като правото на достъп "по своето естество, следва да бъде уредено от държавата". За да се гарантира, че наложените ограничения не ограничават въпросното право до степен, която да накърнява самата му същност и го лишава от неговата ефективност, Съдът трябва да се убеди, че те са предвидими за засегнатите и преследват легитимна цел. Все пак, обратно на позицията по отношение на чл. от 8 до 11 от Конвенцията, той не е обвързан с изчерпателен списък на "легитимни цели" по смисъла на чл. 2 от Протокол № 1. Освен това ограничението ще бъде съвместимо с чл. 2 от Протокол № 1, само ако има разумна пропорционалност между използваните средства и целта, която трябва да бъде постигната. Въпреки че окончателното решение по отношение на спазването на изискванията на Конвенцията принадлежи на Съда, договарящите държави се ползват с определена свобода на преценка в тази област (виж *Катан*, цитирано по-горе, § 140, както и случаите, цитирани там).

33. Вярно е, че образованието е дейност, която е сложна за организиране и скъпа за изпълнение, а същевременно ресурсите, които властите могат да отделят за това - винаги ограничени. Вярно е също така, че при вземането на решение как да се регламентира достъпът до образование, държава трябва да намери баланс между образователните потребности на лицата под нейна юрисдикция от една страна и от друга страна - на своя ограничен капацитет за ги обслужи. Въпреки това, Съдът не може да пренебрегне факта, че за разлика от някои други обществени услуги, образованието е право, което се радва на директна защита по силата на Конвенцията. Също така това е много специфичен вид обществена услуга, която не е само от пряка полза за тези, които се възползват от нея, но и изпълнява по-широки обществени функции. Възможно Съдът вече е имал повод да отбележи, че "в едно демократично общество правото на образование ... е задължително за поддържането на правата на човека [и] играе... фундаментална роля..." (виж, съответно, *Пономарьови срещу България*, № 5335/05, § 55, ЕСПЧ 2011).

(б) Прилагане на тези принципи към фактите по настоящото дело

34. Въпреки, че Съдът е наясно с препоръките на Комитета на министрите, според които учебни заведения трябва да са достъпни за

всички лица, лишени от свобода (вижте параграфи 21-24 по-горе), той припомня, че чл. 2 от Протокол № 1 не задължава договарящите държави да организират образователни институции за затворници, където такива институции не са налице (виж *Натоли (Natoli) срещу Италия*, № 26161/95, решение на Комисията от 18 май 1998 г., непубликувано и *Епистату (Epistatu) срещу Румъния*, № 29343/10, § 63, 24 септември 2013 г.). Въпреки това, настоящото оплакване на жалбоподателя се отнася до отказания му достъп до вече съществуваща образователна институция, а именно училището в затвора в Стара Загора. Както беше отбелязано по-горе, правото на достъп до вече съществуващи образователни институции попада в приложното поле на чл. 2 от Протокол № 1. Всяко ограничаване на това право трябва да бъде предвидимо, да преследва легитимна цел и да бъде пропорционално на тази цел (вижте параграф 32 по-горе). Въпреки че чл. 2 от Протокол № 1 не налага позитивно задължение за предоставяне на образование в затвора при всички обстоятелства, когато такава възможност е налична, това не трябва да бъде предмет на произволни и необосновани ограничения.

35. Съдът намира, че подлежи на съмнение дали ограничението на жалбоподателя е било достатъчно предвидимо за целите на чл. 2 от Протокол № 1. Съответната законова рамка предвижда, че осъдените лица на възраст 16 години или по-възрастни имат право, при желание, да бъдат включени в учебните програми, и че, при липса на ясни правила за обратното, разпоредбите относно осъдените лица следва да се прилагат в еднаква степен за лица с мярка за неотклонение задържане под стража. Единствената изрична разпоредба, отнасяща се до правата на лица с мярка за неотклонение задържане под стража за достъп до образование, е, че затворническите власти трябва "да насърчават" лица с мярка за неотклонение задържане под стража да участват в образователните програми в затвора (вижте параграфи 15-19 по-горе).

36. Липсата на яснота в нормативната уредба се изразява във факта, че по време на производството на национално ниво и в производството пред този Съд националните органи посочват различни причини за отказ на искането на жалбоподателя да бъде записан в училището. Молбата му е отхвърлена от Дирекция "Изпълнение на наказанията" на Министерството на правосъдието на основание, че "след като бъде осъден", той ще бъде прехвърлен в затвора за "рецидивисти", както и че в същото време ще се наруши закононото изискване за разделяне на "рецидивисти" от "нерецидивисти", освен ако той бъде оставен да посещава с училището на затвора заедно с "нерецидивисти" (вижте параграф 7 по-горе). Впоследствие началникът на затвора също отхвърля искането му на базата на подобни основания (вижте параграф 8 по-горе). Когато жалбоподателят подава жалба срещу решението на затворническите власти да го изключат от училището, Окръжният съд в

Стара Загора установява, че той не може да бъде квалифициран като "рецидивист" и задължава началника на затвора да го допусне до занятията в училището. При обжалването от началника на затвора Върховният административен съд отменя присъдата на Окръжния съд с мотива, че жалбоподателят не е имал право да участва в образователна програма на затвора, тъй като правото на образование се предвижда от съответното законодателство, като приложимо единствено по отношение на лицата, лишени от свобода в резултат на влязла в сила присъда и не се прилага по отношение на лица с мярка за неотклонение задържане под стража (вижте параграф 12 по-горе).

37. В допълнение, по време на производството пред този Съд, Правителството се позовава на три различни основания, за да се оправдае изключването на жалбоподателя от програмата на училището. На първо място то твърди, че като лице с мярка за неотклонение задържане под стража не е удачно той да посещава училището с вече осъдени лица. На второ място твърди, че като лице с мярка за неотклонение задържане под стража за неопределен период на задържане, за него не е подходящо да посещава училище, което е предназначено за осъдени лица, излежаващи наказания за лишаване от свобода от 12 месеца или повече. На трето място се посочва мотивът, че тъй като жалбоподателят рискува да бъде осъден като "рецидивист", то не би било в интерес на осъдените "нерецидивисти", посещаващи училището, да бъде допуснато присъствието на жалбоподателя.

38. Съдът трябва да отбележи, че Правителството не подкрепя своите аргументи с никакви доказателства, свързани с условията, приложими в затвора в Стара Загора. Необходимостта да защити жалбоподателя, като го държи отделно от осъдените вече лица заради статута му на лице с мярка за неотклонение задържане под стража, не е основанието, изтъкнато от управата на затвора за отхвърлянето на исканията на жалбоподателя. Нещо повече, от многото искания на жалбоподателя да му бъде позволено да посещава училището е видно, че той не е имал възражения да участва в тази дейност заедно с вече осъдените лица. В материала, предоставен на Съда, няма доказателства, които да показват, че в контролираната и наблюдавана среда на класната стая може да бъде навредено на лица с мярка за неотклонение задържане под стража, или че е налице разделението на лица с мярка за неотклонение задържане под стража от осъдените вече лица или "рецидивисти" в затвора Стара Загора и ако е така, дали такава сегрегация се прилага последователно по отношение на всички видове режими и дейности в затвора.

39. Второто правно основание, изтъкнато от Правителството, е неопределеният характер на мярката за неотклонение и на изискването в националното законодателство лишените от свобода да излежават присъди от една или повече години, за да могат да се запишат в

затворническите училища. Въпреки това, правителството не обяснява защо това е необходимо условие за прием в затворническото училище. Що се отнася, по-специално, до лицата с мярка за неотклонение задържане под стража, какъвто е жалбоподателят, Съдът не счита, че фактът, че окончателната продължителност на тяхното задържане под стража е неясна в началото трябва да се използва като оправдание за лишаването им от достъп до учебни заведения, освен може би в случаите, когато е ясно, по някаква причина, че задържането ще бъде с кратка продължителност. Освен това, Правителството не предоставя на Съда каквато и да е статистическа информация по отношение на наличните ресурси в училището, за да оправдае политиката за концентриране на ограничените ресурси върху лишените от свобода лица с най-дългите присъди.

40. Накрая, по отношение на последния довод, на който се позовава Правителството, а именно необходимостта от сегрегация на жалбоподателя от останалите лишени от свобода, заради вероятността да бъде осъден като "рецидивист", Съдът не счита, че това е основателна причина, тъй като по време на въпросния момент той е неосъден затворник и се ползва от презумпцията за невинност.

41. Поради това, Съдът не счита никое от основанията, на които се позовава Правителството, за особено убедително, тъй като те не са подкрепени с доказателства, свързани с точните условия за осигуряване на достъп до образование в училището на затвора в Стара Загора. От друга страна трябва да се вземе предвид несъмненият интерес на жалбоподателя от завършване на средното му образование. Ценността на предоставянето на образование в затвора както по отношение на отделния затворник, така и на затворническата среда и обществото като цяло, е разгледана от Комитета на министрите на Съвета на Европа в техните препоръки в областта на образованието в затворите и в Европейските правила за затворите (вижте параграфи 21-24 по-горе).

42. В настоящия случай Правителството не предоставя нито практически причини, например липса на ресурси в училището, нито ясно обяснение за правното основание за наложените на жалбоподателя ограничения. При тези обстоятелства, въз основа на доказателствата, Съдът не намира, че отказът жалбоподателя да бъде записан в училището на затвора в Стара Загора е достатъчно предвидим, нито че преследва легитимна цел и е пропорционален на тази цел. Следователно в този случай е налице нарушение на чл. 2 от Протокол № 1.

Б. Твърдение за нарушение на чл. 6, § 2 от Конвенцията

43. Жалбоподателят повдига оплакване за нарушение на правото му на презумпция за невинност в нарушение на чл. 6, § 2 от Конвенцията, който гласи:

“Всяко лице, обвинено в извършване на престъпление, се смята за невинно до доказване на вината му в съответствие със закона.”

1. Аргументи на страните

44. Правителството твърди, че е от значение, че нарушаването на презумпцията за невинност не се е състояло в рамките на наказателното производство, а оказва влияние само върху материалните условия, налични за жалбоподателя в затвора. Целта, която лежи в основата на решението на управата на затвора, е да разделя различните категории затворници отделно едни от други. Това е оправдана и легитимна цел, а не произволна.

45. Жалбоподателят посочва, че нарушението на презумпцията за невинност никога не може да бъде оправдано или легитимно. Затворническите власти са длъжни да се отнасят с него като към невинен, докато вината му е не бъде доказана в съответствие със закона. Предположението на затворническите власти, че жалбоподателят е виновен води до това, че му е отказан достъп до училището на затвора, както и че е настанен в затвора заедно с "рецидивисти".

2. Преценка на Съда

46. Съдът подчертава, че презумпцията за невинност по чл. 6, § 2 ще бъде нарушена, ако съдебно решение или декларация от длъжностно лице по отношение на лице, обвинено в извършване на престъпление, постанови, че то е виновно, преди вината му да бъде доказана според закона. Достатъчно е в отсъствието на официална констатация да има известна логика в предположението, че съдът или длъжностното лице признават обвиняемия за виновен, докато предварително изразяване на такова становище от самия трибунал неизбежно излиза от рамките на споменатата презумпция (виж наред с много други източници *Дюър (Deweer) срещу Белгия*, решение от 27 февруари 1980 г., серия А, № 35, § § 56 и 37; *Алене де Рибемон (Allenet de Ribemont) срещу Франция*, присъда от 10 февруари 1995 г., серия А, № 308, §§ 35-36; и *Нещяк (Nešťák) срещу Словакия*, № 65559/01, § 88, 27 февруари 2007 г.). Чл. 6, § 2 урежда наказателно производство в неговата цялост, "независимо от изхода на наказателното дело" (виж наред с много други източници *Минели (Minelli) срещу Швейцария*, решение от 25 март 1983 г., серия А, № 62, §§ 27 и 30).

47. В конкретния случай исканията на жалбоподателя да бъде записан в училището на затвора в Стара Загора са отхвърлени от затворническите власти на основание, че "веднъж осъден", жалбоподателят ще бъде прехвърлен в затвора за "рецидивисти" и поради това той не е допуснат до училището, тъй като тогава това ще бъде в контакт с "нерецидивисти" (вижте параграфи 7-8 по-горе).

48. Съдът отбелязва мотивите на Окръжен съд Стара Загора, потвърждаващи, че жалбоподателят не може да бъде класифициран като "рецидивист", както е определено в чл. 158 от Закона за изпълнение на наказанията, тъй като, въпреки че има предишно наказание лишаване от свобода, текущото производство срещу него все още е висящо и не е признат за виновен и осъден за втори път. Впоследствие този въпрос е счетен от Върховния административен съд като нерелевантен за целите на записване на жалбоподателя в училището на затвора (вижте параграфи 9 и 12 по-горе). На това основание, и доколкото Съдът вече е разгледал, съгласно чл. 2 от Протокол № 1, оплакването на жалбоподателя относно отказа на затворническите власти да го допуснат до училището с мотива, че той е смятан за "рецидивист", Съдът не счита, че има смисъл това оплакване да се оцени отново по смисъла на чл. 6, § 2.

49. В заключение не е необходимо да се разглежда отделно оплакването по чл. 6, § 2 от Конвенцията.

III. ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЧЛ. 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

50. Чл. 41 от Конвенцията гласи:

“Ако Съдът установи нарушение на Конвенцията или на Протоколите към нея и ако вътрешното право на съответната Високодоговаряща страна допуска само частично обезщетение, Съдът, ако е необходимо, постановява предоставянето на справедливо обезщетение на потърпевщата страна.”

A. Вреди

51. Жалбоподателят твърди, че е пропуснал три учебни години (2004/2005 г., 2005/2006 г. и 2006/2007 г.). Това го поставя в неизгодно положение, когато впоследствие е освободен от затвора, тъй като той не може да си намери работа поради липса на квалификация, а също така връщането в училище след толкова дълъг период извън сферата на образованието го затруднява. В допълнение, дискриминационно отношение на затворническите власти му причиняват силно неудовлетворение, отчаяние и самота. Той претендира за 10 000 евро (EUR) като обезщетение за неимуществени вреди.

52. Правителството твърди, че претенцията на жалбоподателя е прекомерна и необоснована и че установяването на нарушение ще представлява достатъчно справедливо обезщетение.

53. Съдът отбелязва, че настоящата жалба се отнася само до оплакването на жалбоподателя, че му е отказан достъп до училището на затвора в Стара Загора през учебните 2005/2006 г. и 2006/2007 години. Съдът приема, че жалбоподателят е понесъл неудовлетвореност и притеснения в резултат на нарушението, установено в този случай и му присъжда 2 000 евро за неимуществени вреди, заедно с всички данъци, които могат да бъдат начислени на жалбоподателя по отношение на тази сума.

Б. Разходи и разноски

54. Жалбоподателят претендира също 1 406 евро за разходи и разноски, направени пред Съда, включващи адвокатски хонорар за проучване на случая и изготвяне на жалбата и последващите писмени становища пред Съда.

55. Правителството твърди, че необходимата извършена работа не е подробно посочена и поради това сумата изглежда случайно определена и прекомерна. То моли Съда значително да намали сумата за заплащане на съдебните разноски.

56. Според практика на Съда, жалбоподателят има право на възстановяване на разходи и разноски само доколкото е доказано, че те са били действително направени и необходими и са в разумен размер. Съдът не счита, че претендираната сума е прекомерна и я присъжда в пълен размер, заедно с всички данъци, които могат да бъдат наложени на жалбоподателя в това отношение.

В. Лихва за забава

57. Съдът намира за уместно, лихвата за забава да се базира на пределната лихва по заеми на Централната европейска банка, към която следва да се добавят три процентни пункта.

ПОРАДИ ТЕЗИ СЪОБРАЖЕНИЯ, СЪДЪТ ЕДИНОДУШНО,

1. *Обявява* жалбата за допустима;
2. *Приема*, че е налице нарушение на чл. 2 от Протокол № 1 към Конвенцията;

3. *Приема*, че не е необходимо да се разглежда оплакването по чл. 6, § 2 от Конвенцията;

4. *Приема*

а) че държавата ответник следва да плати, в срок от три месеца, считано от датата, на която решението стане окончателно на основание чл. 44, § 2 от Конвенцията, следните суми, които се конвертират в български лева по курса, който е в сила към датата на плащане:

(i) 2 000 EUR (две хиляди евро), плюс всички данъци, които биха могли да бъдат наложени, за неимуществени вреди;

(ii) 1 406 EUR (хиляда, четиристотин и шест евро), плюс всички данъци, които могат да бъдат наложени на жалбоподателя, за разходи и разноски;

б) че от изтичането на гореспоменатите три месеца до плащането се дължи обикновена лихва върху горните суми в размер, равен на пределната лихва по заеми на Централната европейска банка за периода на просрочие плюс три процентни пункта;

5. *Отхвърля* останалата част от претенцията на жалбоподателя за справедливо обезщетение.

Изготвено на английски език и съобщено писмено на 27 май 2014 г., в съответствие с чл. 77, §§ 2 и 3 от Правилника на Съда.

Франсоаз Еленс-Пасос
(Françoise Elens-Passos)
Секретар

Инета Зимеле
(Ineta Ziemele)
Председател